

А. Пантев. ДРУГАТА ВЕРСИЯ.

Изд. "Захарий Стоянов", С., 1998 г. 287 стр.

През 1998 г. излезе от печат поредната книга на известния български историк проф. д. и. н. Андрей Пантев "Другата версия", публикувана от издателство "Захарий Стоянов" в поредицата "История и човек". В нея читателят няма да види традиционното историческо изследване с индекси на източниците и литературата, азбучен показалец на имената и др., а размисли върху проблеми от историята, поднесени в чудесната и модерна напоследък есеистична форма. Както самият автор пише, "Другата версия" е моето мнение за нещата от миналото, значи за живота изобщо. Книгата не търси евристично отричане или предвзети оригиналности. В "другата версия" изключенията са повече, отколкото правилата и една от основните цели е да се предизвика мислене, тъй като историкът не следва само да знае какво е било.

Андрей Пантев се изказва по различни проблеми в автоинтервю и още 23 обособени части от книгата и се надява читателите да видят по-различен исторически поглед към човешките надежди и тревоги, добродетели и пороци, граници и хоризонти. Отпечатани са точните сценарни текстове от телевизионната поредица "Другата версия", излъчвана по Канал 1 на БНТ в продължение на една година.

Още в автоинтервюто А. Пантев съумява да "грабне" читателя, като се спира на въпроси от най-различно естество – от чисто научни до обикновени човешки. Демонстрираните в отговорите мнения представят автора в полето на един зрял и аналитичен етап. С присъщата си реактивна и блестяща мисъл той доказва, че може и по-другояче да обяснява някои проблеми и събития, като не пропуска и самокритичността относно личните си проявления.

Според него историцизмът е професионално тайнство, което се придобива и изяснява чрез среща и съединение между познание и въображение, осведоменост и интуиция, детайл и обобщение, фактография и теория, като над всичко стои интуицията. Привеждам това авторово определение поради неговата комплексност, всеобхватност и възможност за допълнителни размисли. Днес в целия свят хума-

нитаристиката се есеизира, което не означава олекотяване, а интердисциплинарен подход и емоционална достъпност. Оригинално е схващането на А. Пантев, че изчерпаната тема не е достойна за изследване, докато тематичното странстване дава богати възможности за аналогии. В хода на мащабните изследвания се допускат фактологически грашки, но такива са допусkali Тойнби и Кисинджър, което не омаловажава техните изследвания. Привеждам тези неща, тъй като преобладаващата практика е историкът да има определена тема за работа и много често да завършва кариерата си с нея. Разбира се, разнообразяването на тематиката трябва да дойде след предварителен етап на доказване.

Както пише А. Пантев, историците трябва и са длъжни да предупреждават, че винаги е имало продавачи на чудеса, но човекът не се е променил като природа и поведение. Следва любопитното твърдение трябва ли да казваме “винаги” и “никога”. Т. е. нещата не са толкова категорични, а многообразни. А. Пантев откровено споделя, че историята е изградила у него способността да гледа с иронично спокойствие на всевъзможни промени, напъни и скокове в различни посоки, достатъчно примери за което дава и съвременният ни политически живот. Все пак той е оптимист, като пише, че не знае дали в бъдеще ще стане по-добре, но вярва, че ще бъде различно. Уместно се поднася мисълта на Бодрияр, че всяка култура, придобила универсално значение и разпространение, рано или късно губи своите стойности. Следователно различното носи повече на човечеството, отколкото общността.

Естествено в едно кратко експозе не може да се изложат повечето мисли и стойностни твърдения, структурирани и изложени в солиден есеистичен труд като “Другата версия”. Затова ще предложа само някои от тях, като се надявам, че ще дам повод за допълнителни въпроси и мнения.

Предизвиква размисъл твърдението на автора в главата “Съдба на кръстопът”, че историята не дава всеприложим исторически опит. Това се допълва с уточнението, че тя не учи, а обяснява. Често пъти с историята са се мотивирали чудовищни експерименти, теории и действия. Мисля, че тук колегите могат да доразвият тезата с допълнителни въпроси и мнения за и против. Тук авторът демонстрира интересни идеи за културата, революцията “Мейджи”, науката и религията. При кръстопътя е важен резултатът от съответния контакт или сблъсък. Единствената постоянна величина

на Балканите е геофизичното им разположение, всичко останало е динамика и не се дължи на кръстопътя. Дълго време българите живеят в задушна килия, настрана от сблъсъците и контактите на другите европейски велики сили. Дали затова толкова енергично се адаптираме?

В главата “Винаги ще има варвари” читателят също може да прочете значими и любопитни разсъждения. Авторът често е споделял, че модерният свят е бавна еволюция, често прекъсвана от революционни изригвания, но тук акцентира върху духовни стойности. Според него героизираното разхубавяване в историята и литературата често пъти непреднамерено носи илюзорни представи. В това отношение е типичен примерът с Колумб, който, от една страна, е велик мореплавател, но от друга, инициатор на нашествие и геноцид. Често пъти културните авторитети не успяват да бъдат убедителни за управляващия елит.

В книгата има и глава “Сблъсъци с неясни имена”. Още в началото се поставя големият въпрос – изчерпана ли е идеята за националната държава, или ще се търсят други модели. Дали нацията прави държавата, или държавата прави нацията? Мнението на автора, че глобализмът няма да надделее, звучи убедително. Може би в бъдеще ще се появи сблъсък на различни цивилизации? Етносите няма в скоро време да изгубят значението си и вероятно нацията ще продължава да бъде основен индикатор на идентичност.

Същността на произхода е сериозно застъпена в книгата, като се изтъква, че в политически план произходът е моралното средство за легитимиране на властта. Но тъй като англичаните първи са използвали концлагерите, означава ли това, че произходът е вечно дамгосващ. Неслучайно всяка политическа промяна започва с тенденциозно преосмисляне на миналото.

Лесно се забелязва и анализира срещата на две Европи на Балканите – едната на прогреса и демократизацията, другата на материалния и стратегически интерес, като последната в повечето случаи надделява. Проекциите на тези проявления на Балканите са достатъчно ясни. Относно проблема за границите следва да се замислим върху фразата на Бисмарк “Няма вечно статукво”. Дали няма да се мултиплицират диалектите като език и етнически като разновидности в една опасна мозаечност?

Ролята на интелигенцията се коментира в главата “Отмъщение или предателство”. Има основание мнението му, че едва ли световноизвестни писатели или историци биха имали непоклатимия авторитет да въздействат върху обществото, както през ХХ в. са въздействали Емил Зола и др. Елитите сега перманентно се обновяват и имат разнообразен характер. На базата на много примери А. Пантев пише, че интелигенцията и интелектуалците са съпричастни с всичко на този свят – от благородството до греховете. От друга страна, интелигенцията има историческата мисия винаги да се противопоставя на догматизиращото невежество и поради това тя е осъдена на вечно отчуждение и изолация. Като логично продължение звучи фразата, че няма истинска успешна политика без история като мъдро познание. Значи понякога от обясненията на историята може да се вземат целесъобразни (верни решения).

Не по-малко внимание заслужават главите “Когато Америка беше Европа”, “Злодейството на глупостта” и “Бунтът на нетърпеливите”. Особено подробно в последната глава А. Пантев се спира на Съединението и правилно заключава за чувството за реалност и дипломатическа гъвкавост на тогавашните български държавници и дипломати. И в останалите глави – “Архимедовият лост на историята”, “Кой е “българинът”, “Четвъртото измерение на една война”, “Отреден съм да умра”, “Добродетел или рацио”, “Да хвърлиш котва в бъдещето”, “Мостове над пропаст”, “Кога убиват министър-председателя”, “Славното и безславното на елитите”, “Парализиращите синкопи на емоцията” и “Милост за ХХ век” – задържат интереса на читателя. В последната част – “Милост за ХХ век” – проличава оптимизъм. Негов основен белег ще бъдат темповете на историческите промени. И този век ще създаде своите исторически митове както предишните. Едва ли въпросите за идеологията и институциите са вечно решени. Относно България казват, че сме загубили ХХ в., но все пак българската държава бе по-голяма от държавата в края на ХІХ в. Дано следващият век бъде по-добър за нас.

От своя страна аз намерих база за някои въпроси, които искам да представя за обсъждане. На първо време – бъдещето на есеистичните книги. Дали те ще преобладават през новия ХХІ в.? Може би те ще се развиват успоредно с традиционните исторически изследвания, като вторите бъдат задължителен етап на първоначално

натрупване на историческо познание. Важни са според мене и въпросите за въображението и интуицията в историческото познание, за мобилността на тематиката, за категоричността при формулирането на исторически и политически тези, обясненията на възловите и трагични моменти в българската история и др.

Накрая искам да споделя мнението си, че книгата на Андрей Пантев "Другата версия" трудно може да бъде представена по традиционния начин. Тя просто трябва лично да се прочете и осмисли. С тази книга уважаваният от нас проф. д.и.н. Андрей Л. Пантев показва нов висок връх в своите научни постижения. В "Другата версия" той отново ни демонстрира своя блестящ език и ум, аналитичност и чувство за реалистичен поглед към събитията и личностите. За това ние можем само да го поздравим.

Ще допълня няколко изречения за отличната работа на авторитетното издателство "Захарий Стоянов", което е направило едно луксозно издание с чудесна хартия и сполучливо художествено оформление.

Радослав Мишев